

ดวงมณี เบื้องต้น เกี่ยวพัน โชโก

เบญจรงค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานิอง
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติและผลงาน

รศ.เบญจรงค์ ใจใส แคร่ อาร์สลานีออง

หัวหน้าศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา และอาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หนังสือและงานวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น

หนังสือทางด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่

- สังคมญี่ปุ่นสามรัชสมัย เมจิ-ไทโช-โชวะ
- ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยเอโดะ
- ญี่ปุ่นอย่างไรที่เป็นลำดับที่ 5 “บทบาทและสถานะของสตรีญี่ปุ่นหลังการเปลี่ยนแปลงประเทศสู่สมัยเมจิ”
- ญี่ปุ่นอย่างไรที่เป็นลำดับที่ 13 “การสละราชสมบัติของจักรพรรดิอากิฮิโตะ”

งานวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ได้แก่

- การเปลี่ยนแปลงของสถานะสตรีในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นจากสมัยโบราณถึงสมัยเอโดะ
- การเปลี่ยนแปลงสถานะของสตรีชั้นสูงในโอโอะกะในสมัยเอโดะ
- การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของ “โยโก” ของประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยปัจจุบัน
- การเปลี่ยนแปลงของสถานะและบทบาทของจักรพรรดิญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อการสละราชสมบัติในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น
- การเปลี่ยนแปลงของความหมายของพิธี “ไดโจไซ” ในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น

หนังสือและงานวิจัยทางด้านสังคมญี่ปุ่น

หนังสือทางด้านสังคมญี่ปุ่น ได้แก่

- ญี่ปุ่นอย่างไรที่เป็นลำดับที่ 17 “การใช้-โกะโตจิเคียวะ- เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่น”

งานวิจัยทางด้านสังคมญี่ปุ่น ได้แก่

- การสะท้อนให้เห็นถึงสังคมญี่ปุ่นของละครทีวีญี่ปุ่น
- Changing of Decentralization in Japan
- การศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนด้วยสถานีริมทางหรือมิจิโนะเอะคิจองประเทศญี่ปุ่น: กรณีศึกษา สถานีโมะเทะจิ ประเทศญี่ปุ่น
- การศึกษาความเปลี่ยนแปลงของเทศกาลของศาลเจ้าญี่ปุ่น กรณีศึกษาเทศกาลซันจะ กรุงโตเกียวและเทศกาลคะชิมะจินจะ เมืองโยโกะฮะกะ จังหวัดคะนะงะวะ
- การใช้พื้นที่สาธารณะในการพัฒนาชุมชนของประเทศญี่ปุ่นกรณีศึกษาบทบาทของสถานีริมทาง หรือ Roadside Station เป็นต้นแบบของการสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมชุมชน
- กระบวนการฟื้นฟูท้องถิ่นประเทศญี่ปุ่น: ปัจจัยแห่งความสำเร็จและการประยุกต์ใช้ในมิติของมะจิคุริ

ตวงไม่รู้ เบื่องาน เที่ยวกับ โยโก

เบญจรงค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานิ้อง

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับโยโก

บรรณาธิการ: กรกฎ งานวงศ์พาณิชย์
ISBN : 978-616-398-685-6
ผู้แต่ง: เบญจรงค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานีอง
เจ้าของและผู้จัดพิมพ์: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
สำนักงานบริหารงานวิจัย สำนักงานมหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์: 0 5394 3603-4
โทรสาร: 0 5394 3600
<https://cmupress.cmu.ac.th>
E-mail: cmupress.th@gmail.com
พิมพ์ครั้งแรก: มีนาคม 2565
ราคา: 350 บาท
ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ:

เบญจรงค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานีอง.

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับโยโก.-- เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
สำนักงานบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2565.

356 หน้า.

1. ฝึ -- ญี่ปุ่น. 2. ตำนาน -- ญี่ปุ่น. I. ชื่อเรื่อง.

398.25

ISBN 978-616-398-685-6

ออกแบบและจัดรูปเล่ม: สมสืบ คราพท์
โรงพิมพ์: บริษัท ดีไซน์ปรีนท์ มีเดีย จำกัด

หนังสือเล่มนี้ผ่านการประเมินเพื่อตรวจสอบและรับรองการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการประเภทหนังสือ
หรือตำรา ซึ่งจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เรียบร้อยแล้ว

©สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ห้ามลอกเลียนแบบ ทำซ้ำ ดัดแปลง ส่วนหนึ่งส่วนใดของตำราเล่มนี้
รวมทั้งการจัดเก็บถ่ายทอไม่ว่ารูปแบบหรือวิธีการใดๆ ด้วยกระบวนการทางอิเล็กทรอนิกส์ การถ่ายภาพ
การบันทึกหรือวิธีการอื่นใดโดยไม่ได้รับอนุญาต

คำนิยม

ผีคือเป็นวิญญาณของคนหรือสัตว์ที่ตาย สามารถปรากฏให้เห็นหรือสัมผัสได้ในรูปแบบต่าง ๆ โดยความเชื่อเรื่องผีมีมาแต่อดีตและมีในทุกชนชาติ ซึ่งแต่ละชนชาติจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปสำหรับผีของประเทศญี่ปุ่นหรือที่รู้จักในชื่อว่า “โยไก” ซึ่งหมายถึง ภูตผี ปีศาจและวิญญาณเหนือธรรมชาติของญี่ปุ่นมีรูปแบบที่แปลกแตกต่างมากมายนับไม่ถ้วน โดยปกติแล้วสิ่งมีชีวิตเหล่านี้จะมีความสามารถเหนือธรรมชาติ บางตัวมีความน่ากลัว แต่บางตัวก็คิดว่าจะนำโชคดีมาให้คนนอกจากนั้น “โยไก” เป็นแหล่งที่มาของนิทานในญี่ปุ่นมานานและมักถูกนำไปแสดงในวรรณกรรมและศิลปะโดยมีการจินตนาการใหม่เพิ่มเติม

หนังสือเรื่อง “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับโยไก” โดย รศ.เบญจรงค์ ใจใส แคร่ อาร์สลานีอง สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เล่มนี้เป็นหนังสือที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก เนื้อหาได้นำเสนอที่มาที่ไปของ “โยไก” และเล่าถึงรายละเอียด “โยไก” ที่มีชื่อเสียง เพื่อให้ผู้อ่านได้มีความเข้าใจ และรู้จัก “โยไก” แต่ละตัว

นอกจากนั้นหนังสือเล่มนี้ได้ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาแล้วอันเป็นการช่วยยืนยันถึงความถูกต้องทางวิชาการของหนังสือนับว่าเป็นหนังสือวิชาการที่มีคุณค่าอีกเล่มหนึ่งที่สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้มีโอกาเป็นผู้ดำเนินการพิมพ์และจัดจำหน่าย

กรกฎ งานวงศ์พานิชย์
บรรณาธิการบริหารสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือใน “โครงการเผยแพร่ความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษา” ของศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เชื่อว่าหลายคนรู้จัก “โยโก” ในความหมายของ “ผีญี่ปุ่น” และมีความสนใจเรื่องเกี่ยวกับโยโก ผู้เขียนเคยมีคำถามว่าทำไมประเทศญี่ปุ่นจึงมีโยโกเป็นจำนวนมากนับหลายร้อยตัว โยโกเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไหร่ โยโกประเภทไหนน่ากลัว และโยโกแต่ละชนิดมีเรื่องราวอย่างไร

หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับโยโก ซึ่งเป็นเรื่องที่คุณเขียนสนใจและอยากถ่ายทอดให้กับผู้อ่านคนไทยได้รู้จักโยโกของประเทศญี่ปุ่นมากขึ้น และเพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้ในด้านญี่ปุ่นศึกษาในวงกว้างต่อไป

จากหนังสือเล่มนี้ผู้อ่านจะได้เห็นว่า โยโกนั้นเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของประเทศญี่ปุ่นซึ่งดำเนินสืบเนื่องมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 8 และได้เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน

หวังว่า หนังสือเล่มนี้คงช่วยเติมความฝันของหลายคนที่ยากจะรู้จัก “โยโก” ของญี่ปุ่นที่ซ่อนอยู่ในที่ต่าง ๆ ทั้งในเกมส์ หนังสือการ์ตูน แอนิเมชัน และในสถานที่ประวัติศาสตร์หลายแห่งในประเทศญี่ปุ่น

รศ.เบญจรงค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานีอง

สารบัญ

คำนิยม	I
คำนำ	II
สารบัญ	III
สารบัญภาพ	IX

บทที่ 1 ความหมายของโยโก	1
ความหมายของโยโก	2
โยโกคืออะไร	3
ประเภทของโยโก	7
ความแตกต่างระหว่างผีกับโยโก	13
การปรากฏตัวของโยโก	15
ความเชื่อเกี่ยวกับรอยต่อของมิติแห่งโลกวิญญาณ	18
สรุปท้ายบท	22

บทที่ 2 โยโกที่พบในภูเข	25
1. โออิ (鬼) ^{おに}	27
2. เท็งกู (天狗) ^{てんぐ}	43
3. ไดดาราโบ (ダイダラボウ)	55
4. โคดามะ (木霊) ^{こだま}	57
5. เออิ (蛇) ^{へび}	59
6. ยามาตะโนะโอโรจิ (やまたのおろち)	59
7. คิโยฮิเมะ (清姫) ^{きよひめ}	62
8. โอคามิ (狼) ^{おおかみ}	65
9. ยามาอุเบะและยามาจิจิ (やまうば やまじじ)	68
10. ยามาโอดะโกะ (山男) ^{やまおとこ}	72
11. ยามาวาโร (山童) ^{やまわろ}	73

สารบัญ

12. ฮิตสึเมะโกะโซ และ อิปงดาตาระ	ひとつめこぞう (一つ目小僧) • いっぽんだたら (一本ダタラ)	75
13. ฮิดารุงามิ	(ヒダルガミ)	80
14. ซาโตริ	(覚)	81
15. บุเอะ	(鵜)	85
16. โอนุกาเดะ	おおくあで (大百足)	88
17. ฮิชิ	(狒々)	89
18. มุจินะ	(貉)	91
19. ฮิตาจิ	(鼬)	91
20. โชโจ	(猩々)	92
21. โคนากิจิ และ โคฮิกิจิ	こなきじい (コナキ爺) • こひきじい (粉挽き爺)	92
22. เทะนางะฮาชิเนะ	てながあしなが (手長足長)	95
23. สิจูโมะ	(土蜘蛛)	100
สรุปท้ายบท		

บทที่ 3 โยโกะที่พบบริเวณริมน้ำ	103
1. คัปเปะ	かっぱ (河童) 105
2. โองามะ	おおがま (大蝦蟇) 112
3. ซุปโปง	(スッポン) 114
4. อุชิโอบิ และ บุเอนนะ	うしおに (牛鬼) • ぬれおんな (濡れ女) 115
5. นิงเงียว	(人魚) 119
6. อาซูกิอาไร	あずきあらい (小豆洗い) 124
7. ชิบาเต็ง	(しばてん) 125
8. เค็มมง	(ケンモン・ケンムン) 126

สารบัญ

9. โมจาบุเนะ และ โคนันโอะชิ	もうじゃぶね・かいなんほうし (亡者舟・海難法師)	127
10. อุมิโบซุ (海坊主)	うみぼうず	128
11. ฟุนายุเร (舟幽霊)	ふなゆうれい	133
12. อาชิฮิเมะ (橋姫)	はしひめ	135
13. คาวาฮิเมะ (川姫)	かわひめ	137
14. คาวาเท็นกู (川天狗)	かわてんぐ	137
15. คาวาอุโซะ (獺)	かわうそ	138
16. คาวากุมะ (川熊)	かわくま	140
17. อายากาชิ (アヤカシ)		140
18. อิโซนาเดะ (磯撫で)	いそなで	142
19. โทโมกาซูกิ (共潜)	ともかづき	142
20. อาคาเอ (赤鰻)	あかえい	143
สรุปท้ายบท		144

บทที่ 4 โยโกะที่พบในหมู่บ้าน		145
1. คิสีเนะ (狐)	きつね	147
2. คิวบิโนะคิสีเนะ (九尾の狐)	きゅうびのきつね	153
3. ฮากุโซซุ (白蔵主)	はくぞうす	155
4. ทาบุกิ (狸)	たぬき	156
5. บุนบุกุจางามะ (文福茶釜)	ぶんぶくぢやがま	161
6. อุบูมะ (産女・姑獲鳥)	うぶめ	166
7. ยูกิออนนะ (雪女)	ゆきおんな	169
8. โอคุบิ (大首)	おおくび	173

สารบัญ

9. ฮิเดริ (魃)	175
10. อาคาซึตะ (赤舌)	175
11. คามาอิตาจิ (鎌鼬・窮奇)	177
12. มิโกะชินวโด (見越し入道)	179
13. คาตาวาคุรุมะ วานิ่วโดและโอโบโรคุรุมะ (片輪車・輪入道・朧車)	182
14. คาชะ (火車)	185
15. บุริคาเบะ และโนะบุซุมะ (塗壁・のぶすま)	188
16. ซุนเบราโบ (ずんべらぼう)	189
17. ทาเตกุริกาเอชิ (タテクリカエシ)	191
18. สึรุเบโอะโรชิ (釣瓶下ろし)	192
19. มิโนฮิ (ミノ火)	192
20. จังจังบิ และเท็งกะ (ジャンジャン火・天火)	193
21. ยะเงียวซัง และ คุบินาชิอุมะ (夜行さん・首無し馬)	194
22. โดโรตะโบ (泥田坊)	195
23. ซุโนะบัง (朱の盤)	197
24. โซโรบังโบซุ (そろばん坊主)	197
25. เทะเมะโบซุ (手目坊主)	197
26. อิตตันโมเมน (一反木綿)	198
27. โรจู (雷獣)	199
28. อาเมะอนนะ (雨女)	200
29. อาเมะฟุริโกะโซ (雨降小僧)	201
30. โทฟูโกะโซ (豆腐小僧)	202
31. คามิทริ (髪切り)	204

สารบัญ

32. คุดัน (件)	206
33. นุราริเฮียน (ぬらりひょん)	207
34. ฮาญโระเบ็ตตาริ (歯黒べったり)	210
สรุปท้ายบท	211
บทที่ 5 โยโกที่พบในบ้าน	213
1. บาเกะเนโกะ (化け猫)	215
2. เนะซุมิ (鼠)	224
3. เท็ตโซะ (鉄鼠)	227
4. โรกุโรกุบิ (轆轤首)	229
5. อินุยามิ (犬神)	231
6. กาโงะเซะ (元興寺)	233
7. ซาซึกิวาริชิ (ザシキワラシ)	234
8. อาบุระโบ อาบุระอากาโงะ และอาบุระกาเอชิ (油坊・油赤子・油返し)	236
9. อากานาเมะ และ เก็นโจนาเมะ (垢なめ・天井なめ)	239
10. มากุระกาเอชิ (枕返し)	242
11. สึสึนาบุชิ คิตจงบุชิ โจเก็งบุชิ และ โอทิกุบุชิ (恙虫・吉六虫・常元虫・お菊虫)	243
12. เซนิงามิ และ คานาดามะ (銭神・金霊)	245
13. โอซากาเบะ (長壁)	245
14. โคกุริบาบะ (古車裏婆)	246
15. เมกุราเบะ (目競)	246
16. โคะโซะเตะโนะเตะ (小袖の手)	248

สารบัญ

17. ฟุตากุจอนนะ (二口女) ふたくちおんな	250
18. โองุโมะ (大蜘蛛) おおぐも	252
19. เนบุโตริ (寝肥) ねぶとり	253
20. เมะเมะเร็น (目目連) めめせん	253
21. ซารายาซึกิ (皿屋敷) さらやしき	255
22. สึกุโมะงามิ (付喪神) つくもがみ	255
23. คารากาซะโอบาเกะ (からかさお化け) おばけ	270
24. บาเกะโซริ (化け草履) ばけぞうり	272
สรุปท้ายบท	273
บทที่ 6 วิวัฒนาการโยโกจากอดีตสู่ปัจจุบัน	275
การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของโยโก	
1. โยโกในสมัยโบราณ	277
2. โยโกในสมัยเอโดะถึงสมัยอาซุกุโมะโมะยามะ	279
3. โยโกในสมัยเอโดะ	280
4. โยโกในสมัยเมจิ	298
5. โยโกในสมัยไทโช - โชวะ - ปัจจุบัน	299
สรุปท้ายบท	310
สรุปท้ายเล่ม	311
บรรณานุกรม	315
ตารางช่วงประวัติศาสตร์ของประเทศญี่ปุ่น	320
ดัชนี	323

สารบัญภาพ

รูปที่ 1	อิโดสึเมะโบ โยโกในตำนานพื้นบ้านที่เชื่อกันว่าจะเข้าไปในหมู่บ้านในวันที่ต้องรับประทานข้าวเซกอิ้ง 「暁斎百鬼画談」	17
รูปที่ 2	โอนิเป็นโยโกที่มีประวัติยาวนานในประเทศญี่ปุ่น 「化物婚礼絵巻」	28
รูปที่ 3	โอนิสึแดงในรูปของผู้เฝ้านรกกำลังทรมานวิญญาณของมนุษย์ 「地獄絵図」	29
รูปที่ 4	โอนิตัวสีเขียวในรูปของผู้เฝ้านรกที่มีความโหดร้ายต่อวิญญาณมนุษย์ผู้กระทำความผิด 「奈落の娑婆地獄絵図」	30
รูปที่ 5	โอนิตัวสีแดงในรูปของผู้เฝ้านรกที่มีความโหดร้ายต่อวิญญาณมนุษย์ผู้กระทำความผิด 「奈落の娑婆地獄絵図」	31
รูปที่ 6	โอนิตัวสีเขียวในรูปของผู้เฝ้านรกกำลังทรมานวิญญาณมนุษย์ผู้กระทำความผิด 「地獄絵図」	31
รูปที่ 7	รูปปั้นโหรอาจารย์อาเบะโนะเซเม ที่ศาลเจ้าเซเม เกียวโต	33
รูปที่ 8	สะพานจำลอง “อิจิโจโมโดริบาชิ” บริเวณหน้าศาลเจ้าเซเม	34
รูปที่ 9	เทพเจ้าแห่งคุมาโนะมอบเหล้าให้โยริมิสึเพื่อปราบโอนิ “ชูเต็งโดจิ” 「大江山酒呑童子絵巻物」	36
รูปที่ 10	ลูกน้องของชูเต็งโดจิ ในขณะที่เจอโยริมิสึและทหารที่ปลอมตัวเป็นนักพรตหน้าคฤหาสน์ก่อนจะให้เข้ามาพบเจ้านาย 「大江山酒呑童子絵巻物」	36
รูปที่ 11	ชูเต็งโดจิในร่างของมนุษย์ นั่งทางด้านซ้ายกับสตรีชนชั้นขุนนางจากเมืองเกียวโต กำลังดื่มเหล้ากับโยริมิสึและทหารที่ปลอมตัวมา 「大江山酒呑童子絵巻物」	37

สารบัญภาพ

รูปที่ 12	หลังจากชูเต็งโดจิมาแล้วจึงกลายร่างเป็นโอนิ 「大江山酒呑童子 絵巻物」	37
รูปที่ 13	ชูเต็งโดจิถูกตัดคอและหัวกระเด็นมาจับหมวกคาบูกิโตะของโยริมิสึ 「大江山酒呑童子絵巻物」	38
รูปที่ 14	โยริมิสึและบรรดาทหารแบกหัวของชูเต็งโดจิกลับไปสู่เมืองเกียวโต 「大江山酒呑童子絵巻物」	38
รูปที่ 15	ลูกน้องคนสำคัญของชูเต็งโดจิชื่อ อิบาราริโดจิ ซึ่งหนีไประหว่าง การต่อสู้ปลอมตัวเป็นโอนิที่เป็นหญิงแก่และกลับมาลอบตัดแขน ของวาตานาเบะโนะสึนะ หนึ่งในสี่ของทหารของมินาโมโตะโนะโย- ริมิสึ 「新形三十六怪撰」	39
รูปที่ 16	โอนิผู้หญิงในเรื่อง โมมิจิงาริ 「紅葉狩り」	41
รูปที่ 17	นามาฮาเงะ โอนิผู้รับใช้เทพเจ้าแห่งภูเขาซึ่งจะลงมาจากภูเขาใน ช่วงวันปีใหม่	43
รูปที่ 18	โทริเท็งงู หรือ เท็งงูที่มีจะงอยปากแบบนก 「怪物画本」	45
รูปที่ 19	โทริเท็งงูในภาพอีกแบบหนึ่ง 「御曹子牛若丸鞍馬二劍法ヲ修ス」	46
รูปที่ 20	โซโจโบคุรามะเท็งงู (僧正坊鞍馬天狗) เท็งงูในแบบที่คนปัจจุบัน คุ้นเคยซึ่งแต่งกายในชุดนักรบ ถือพัดขนนกมีผิวหน้าสีแดงเป็น อาจารย์เท็งงูของมินาโมโตะโนะโยชิสึเนะ 「牛若丸と僧正坊」	47
รูปที่ 21	เท็งงูในแบบที่คนปัจจุบันคุ้นเคย ซึ่งแต่งกายในชุดนักรบ มีผิวหน้า สีแดงและมีงูยาวอย่างเห็นได้ชัด 「天狗図」	48

สารบัญภาพ

รูปที่ 22	เท็งงุ ในภาพที่เขียนในสมัยเอโดะซึ่งมีทั้งโทริเท็งงุที่มีจะงอยปากนกและเท็งงุที่มีจุกยาว 「東海道名所之内 秋葉山」	49
รูปที่ 23	คุรามะเท็งงุ หรือ โซโจโบคุรามะเท็งงุ (僧正坊鞍馬天狗) เป็นไคเท็งงุที่มีอิทธิฤทธิ์มากและเป็นอาจารย์ของมินาโมโตะโนะโยชิสึเนะ อยู่ที่วัดคุรามะ 「僧正坊と牛若丸」	52
รูปที่ 24	โยชิสึเนะ ในขณะที่ซ้อมยุทธวิธีกับบรรดาโทริเท็งงุ โดยมีโทริเท็งงุอาวุสึดอยู่ด้านหลัง 「御曹子牛若丸鞍馬二劍法ヲ修ス」	53
รูปที่ 25	โยชิสึเนะ ในขณะที่เรียนยุทธวิธีที่วัดคุรามะ 「牛若鞍馬兵術励」	54
รูปที่ 26	รูปปั้นของยามาตะโนะโอโรจิ งูยักษ์แปดหัว	60
รูปที่ 27	ยามาตะโนะโอโรจิ งูยักษ์แปดหัวซึ่งเป็นอสูรโบราณของญี่ปุ่น	61
รูปที่ 28	คิโยฮิเมะยืนอยู่ที่ริมแม่น้ำหน้าวัดโดโจจิ 「和漢百物語 清姫」	64
รูปที่ 29	คิโยฮิเมะที่กลายเป็นโยไกงุและโอบระขังไว้พร้อมกับเฝ้าพระอันจินจนตาย 「道成寺絵巻」	65
รูปที่ 30	โทโยฮารุมุเนอากิ นักดนตรีสมัยมุโระมะจิที่รอดจากการถูกโอกามิทำร้ายด้วยการเล่นโซ (笙) หรือขลุ่ยแบบญี่ปุ่นเพื่อกล่อมบรรดาโอกามิ 「月百姿 豊原の統秋」	66
รูปที่ 31	โอกามิในอีกรูปแบบหนึ่ง 「暁斎百鬼画談」	68
รูปที่ 32	ยามาอุเบะ โยไคผู้หญิงผู้หญิงแก่อาศัยอยู่บนภูเข 「化物尽絵巻」	70
รูปที่ 33	ยามาโอดโทะโกะ โยไคผู้ชายอาศัยบนภูเข ตัวใหญ่มากแต่ไม่ดุร้าย 「怪物画本」	73

สารบัญภาพ

รูปที่ 34	ยามาวาโระ โยโกที่อยู่บนภูเขา ชอบช่วยเหลือมนุษย์ 「化物尽絵卷」	75
รูปที่ 35	อิโดสึเมะโกะโซ โยโกที่มีตาข้างเดียว 「大昔化物双紙 2卷」	77
รูปที่ 36	อิโดสึเมะโกะโซ ที่มีขาเดียว 「化物婚礼絵卷」	78
รูปที่ 37	อิโดสึเมะโกะโซ อีกรูปแบบหนึ่ง มีตาข้างเดียวแต่มีสองขา 「天怪着到牒」	79
รูปที่ 38	การปราบนุอะในบริเวณพระราชวังโดยมินาโมโตะโนะโยริมาซะ 「内裏に猪早太鶴を刺圖」	83
รูปที่ 39	นุอะ โยโกรูปร่างประหลาดมีหัวเป็นลิง ตัวเป็นแรคคูน มือและเท้าเป็นเสืออาศัยบนภูเขา 「源三位頼政鶴退治」	84
รูปที่ 40	เทพแห่งมังกรซึ่งปลอมตัวเป็นหญิงสาวมาขอให้อิเดซาโตะปราบโยโกโอมุกาเดะ 「俵藤太秀郷の大百足退治の話」	86
รูปที่ 41	ธนุไม่สามารถทำอะไรโอมุกาเดะได้และกระเด็นกลับมา อิเดซาโตะจึงจ้างธนุพร้อมทั้งอิชิฮารุจนถึงเทพเจ้าฮาซิมังไดโบซัดสึ และยิงโอมุกาเดะอีกครั้งหนึ่ง 「俵藤太秀郷の大百足退治の話」	86
รูปที่ 42	หลังจากปราบโอมุกาเดะได้แล้ว อิเดซาโตะจึงได้รับรางวัลเป็นจำนวนมากพร้อมทั้งกระสอบฟางหรือทาวาระที่ใส่ข้าวซึ่งไม่มีวันหมดตลอดกาล 「俵藤太秀郷の大百足退治の話」	87
รูปที่ 43	ภาพหนึ่งของอิชิที่มีลักษณะคล้ายลิงยักษ์ 「通俗水滸伝豪傑百八人之一個鉄笛仙馬麟」	88

สารบัญภาพ

รูปที่ 44	มุจินะ โยโกที่มีลักษณะคล้ายหมูหริ่ง บางครั้งถูกจัดให้เป็นกลุ่มเดียวกับทานุกิ 「怪物画本」	90
รูปที่ 45	เทะนางะอาชินางะ เป็นโยโกที่มีแขนและขายาวมาก 「足長手長 生人形 浅草奥山」	94
รูปที่ 46	มินาโมโตะโนะโยริมิสึถูกสิจิโมะพยายามทำร้าย 「新形三十六怪 撰 源頼光土蜘蛛を切る図」	96
รูปที่ 47	โยริมิสึกำลังฆ่าสิจิโมะ ในเรื่อง สิจิโมะโซจิ 「土蜘蛛草子」	97
รูปที่ 48	โยโกแมงมุมที่เป็นผู้หญิงคือ วากาบะฮิเมะ 「若葉姫」	98
รูปที่ 49	วิญญาณสิจิโมะ ตัวอย่างภาพของโยโกแมงมุมที่เป็นผู้หญิง วาดโดยอูตางะวาระคุนิโยชิ นักเขียนภาพในสมัยเอโดะซึ่งได้ชื่อว่าเขียนภาพโยโกได้อย่างทรงพลัง 「小栗判官車街道」	99
รูปที่ 50	คัปปะ 12 ชนิดที่มีบันทึกว่าพบหรือถูกจับได้ในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศญี่ปุ่นเขียนใน 「摺物水虎十式品乃図」	107
รูปที่ 51	คัปปะในแบบที่คนปัจจุบันคุ้นเคยคือ ตัวสีเขียว ที่หัวมีจานและหลังมีกระดองคล้ายเต่า 「兩國の夕立」	108
รูปที่ 52	คัปปะในอีกรูปแบบหนึ่ง 「白藤源太」	112
รูปที่ 53	โองามะ โยโกรูปคางคกยักษ์ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่ามนุษย์ 「相馬平氏 二代譚」	114
รูปที่ 54	อุชิโอนิ โยโกที่มีหัวเป็นโอนิและลำตัวเป็นวัว 「化物尽絵巻」	116
รูปที่ 55	นุเรอนนะ โยโกที่มีหัวเป็นผู้หญิงและมีลำตัวเป็นงู 「百鬼夜行拾遺」	118

สารบัญภาพ

รูปที่ 56	นิงเงียวมาขอบคุณที่เจ้าชายโชโตกุช่วยสร้างวัดคั่นนโซจิและทำให้นิงเงียวไปสู่สุคติ 「観音霊験記 人形」	121
รูปที่ 57	นิงเงียวซึ่งปรากฏในนิยายหลายเรื่องในช่วงกลางสมัยเอโดะ 「箱入り娘面屋人魚」	122
รูปที่ 58	อุมิโบซุ โยโกะอยู่ในทะเล ตัวใหญ่ ลำตัวเป็นสีดำม้วนลื่น 「東海道五十三対」	129
รูปที่ 59	อุมิโบซุ ซึ่งเป็นภาพพิมพ์แกะไม้ในช่วงปลายสมัยเอโดะแบบนิชิกิเอะ จึงมีสีสันสดใสไม่น่ากลัว 「画本西遊記百鬼夜行ノ圖」	130
รูปที่ 60	อุมิซาโต โยโกะที่มีรูปร่างเป็นพระดาบод ไม่ปรากฏว่ามีความน่ากลัวเหมือนอุมิโบซุ 「百鬼夜行」	132
รูปที่ 61	ฮาชิฮิเมะแต่เดิมเชื่อว่าเป็นเทพที่ปกป้องรักษาสะพานแต่กลายเป็นโยโกะ 「平家物語剣之巻」	136
รูปที่ 62	ควาอุโซะ โยโกะในรูปร่างของนางแม่น้ำ 「百鬼夜行拾遺」	139
รูปที่ 63	อายากาชิ โยโกะที่มาจากวิญญาณของคนที่เสียชีวิตในทะเลในรูปแบบหนึ่ง 「百鬼夜行拾遺」	141
รูปที่ 64	รูปปั้นคิสีเนะ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้รับใช้เทพเจ้าอินาริโตเมียวจิน	149
รูปที่ 65	รูปขบวนเดินทางของคิสีเนะไปยังศาลเจ้าโอจิอินาริ (王子稻荷神社) ในเมืองเอโดะ 「江戸の名所道戯尽 十六王子狐火」	150
รูปที่ 66	คิสีเนะในชุดของมนุษย์ กำลังเลียมือตัวเองซึ่งเป็นพฤติกรรมของสุนัขจิ้งจอก 「化物尽絵巻」	151

สารบัญภาพ

- รูปที่ 67 เมื่อทามาโมโนะมาเอะรู้ว่า อาเบะโนะยาซุนาริล่วงรู้ความลับ นาง
จึงเริ่มกลายร่างเป็นร่างเดิมคือ คิวบิโนะคิสีเนะ และปรากฏหน้า
ของสุนัขจิ้งจอกในกระจกที่อาเบะโนะยาซุนาริ(รูปผู้ชายด้านขวา)
กำลังถืออยู่ 「阿倍康成調伏妖怪図」 154
- รูปที่ 68 ฮากุโซซุ โยโกสุนซังจิ้งจอกที่แปลงร่างเป็นพระและไม่กลับไปเป็น
สุนัขจิ้งจอกแต่ยังคงเป็นพระต่อไปอีกหลายสิบปี 「月百姿 吼噓」 155
- รูปที่ 69 เรื่องทานุกิกัดเซ็น นายพรานปราบบรรดาทานุกิที่ทำสงครามกัน
จนเบื่อและแสดงละครทุกคืนซึ่งส่งเสียงดังรบกวนชาวบ้านจนต้อง
ขอให้นายพรานมาปราบ 「新形三十六怪撰 武田勝千代月夜
に老狸を撃の図」 158
- รูปที่ 70 ทานุกิทำลายกล่องด้วยการตีฟงของตนเอง 「しん板ばけ物尽」 159
- รูปที่ 71 ทานุกิกำลังตีกล่องในงานเทศกาล 「さむがり狸初午のたぬき」 160
- รูปที่ 72 บุมบุกุจางามะ กาน้ำชาที่ใช้ในงานน้ำชาวัดโมรินจิ ซึ่งมีข่าวลือว่า
มีคนเห็นกาน้ำชามีแขน ขาและหางโผล่ออกมา ทานุกิตัวนั้นปลอม
ตัวเป็นพระซึ่งไม่แก่แม้จะมีอายุมากกว่าร้อยปีและอยู่ดูแลช่วย
เหลือในวัดโมรินจิเป็นเวลานาน 「新形三十六怪撰 茂林寺の
文福茶釜」 162
- รูปที่ 73 บุมบุกุจางามะที่กำลังถูกนำไปขายให้แก่พระ 「昔咄赤本壽語祿」
- รูปที่ 74 บุมบุกุจางามะที่แปลงร่างเป็นกาน้ำชาและคืนร่างเดิมบางส่วน
「昔咄赤本壽語祿」 164
- รูปที่ 75 บุมบุกุจางามะกำลังแสดงที่ร้านโชว์ของแปลกเพื่อช่วยเจ้าของ
หาเงิน 「昔咄赤本壽語祿」 165

สารบัญภาพ

รูปที่ 76	อุบุมะ โยโกที่เสียชีวิตจากการคลอดบุตร 「画図百鬼夜行」	168
รูปที่ 77	ยูกิอนนะ โยโกผู้หญิงที่มักจะปรากฏตัวในพื้นที่มีอากาศหนาวและหิมะตกอย่างมาก 「化物尽絵巻 雪女」	171
รูปที่ 78	โอคุบิ โยโกที่มีหัวขนาดใหญ่ปรากฏตัวขึ้นและทำให้บรรดาซามูไรตกใจเป็นอย่างมาก 「天怪着到牒」	174
รูปที่ 79	อาากาซิตะ โยโกที่มักจะแลบลิ้นสีแดงออกมาเสมอ 「化物尽絵巻 赤舌」	176
รูปที่ 80	คามาอิตาจิ โยโกรูปร่างแบบพังพอนและถือเคียว 「百鬼夜行拾遺 窮奇」	178
รูปที่ 81	มิโกะชินิวโด เป็นโยโกที่หากถูกมองแล้วจะมีตัวโตขึ้นเรื่อย ๆ 「画図百鬼夜行 見越」	180
รูปที่ 82	มิตสึเมะนิวโด เป็นมิโกะชินิวโดประเภทที่มีตาสามตา 「新形三十六怪撰 三つ目入道」	181
รูปที่ 83	โอโบโรคุรุมะ โยโกในรถเทียมวัว 「百鬼夜行拾遺」	184
รูปที่ 84	คาซะที่มีรูปร่างเป็นแมวแก่ มีไฟล้อมรอบตัว ยืนอยู่บนหลังคาและอุ้มศพของผู้หญิงคนหนึ่ง 「怪物画本」	186
รูปที่ 85	คาซะ มีโยโกมีลักษณะคล้ายวัวกำลังลากรถที่มีไฟลุกไหม้และมีคนตายที่กำลังทรมานกับไฟอยู่บนรถ 「地獄絵図」	187
รูปที่ 86	โนะบุซุมะ โยโกที่มีลักษณะเป็นกำแพง 「化物尽絵巻」	189
รูปที่ 87	นปเปราโบ โยโกที่มีรูปร่างไม่ชัดเจน ซึ่งดูเหมือนจะไม่มีตา จมูก และปาก 「百鬼夜行拾遺」	190

สารบัญภาพ

รูปที่ 88	โคโรตะโบ โยโกในรูปร่างของชายแก่มีตาข้างเดียว 「百鬼夜行拾遺」	196
รูปที่ 89	เทะเมะโบซุ ในรูปร่างของพระตาบอด 「百鬼夜行」	198
รูปที่ 90	อาเมะอนนะ เป็นโยโกที่ออกมาปรากฏตัวพร้อมกับฝนตก 「百鬼夜行拾遺」	201
รูปที่ 91	โทฟูโกะโซ เณรที่ถือเต้าหู้อยู่ตลอดเวลา 「化物世帯気質」	203
รูปที่ 92	โออาตามะโกะโซ โยโกเป็นเณรหัวโตถือเต้าหู้มีนิ้วเท้าแหลมคล้ายนิ้วของผี (天怪着到牒)	203
รูปที่ 93	คามิกิริ ในรูปแบบหนึ่ง 「化物尽絵巻」	204
รูปที่ 94	คามิกิริที่มีลักษณะเหมือนแมวดำ 「髪切の奇談」	205
รูปที่ 95	นุราริเขียนเป็นโยโกในรูปร่างของชายแก่ที่มีศีรษะขนาดใหญ่ 「晝斎百鬼画談」	208
รูปที่ 96	นุราริเขียนในเรื่อง <i>ผีน้อยคิดวโร</i> ซึ่งถูกเขียนให้เป็นหัวหน้าโยโกและเป็นภาพลักษณะของนุราริเขียนในปัจจุบัน	209
รูปที่ 97	เนโกะมาตะ โยโกในร่างแมวที่มีสองหาง 「怪物画本」	216
รูปที่ 98	การปราบเนโกะมาตะชื่อโอกาเบะ (岡部) ซึ่งเป็นเรื่องเนโกะมาตะที่จุดที่พักโอกาซากิ (岡崎宿) บนถนนสายโทไกโด 「書画五十三駅 駿河岡部猫寺ノ怪」	218
รูปที่ 99	โอกาเบะ (岡部) เนโกะมาตะที่จุดที่พักโอกาซากิ (岡崎宿) บนถนนสายโทไกโด ในร่างของหญิงแก่ที่กำลังชู่เหยื่อ ภาพพิมพ์ไม้แบบนิชิกิเอะที่มีสีสันสดใส ผลงานของอุตางาวะคุนิโยชิ 「東海道五十三次之内 岡崎宿」	219

สารบัญภาพ

รูปที่ 100	บาเกเนโกะในเรื่อง นาเบะชิมะเนโกะโชโด เขียนใน ซางะโนะบา- เกเนโกะ(นาเบะชิมะอยู่ในจังหวัดซางะ) 「佐賀の怪猫」	222
รูปที่ 101	โยโกหนูในนวนิยายปกเหลือง 「化物箱根先 2卷」	225
รูปที่ 102	โยโกหนูและโยโกรูปสัตว์ในนวนิยาย เช่นแมว นกกระเรียน สุนัข จิ้งจอก และยังมีโกะชินิวโด และโยโกที่เป็นของใช้ เช่น กาน้ำ ตะเกียงและถาดไม้ 「怪物つれづれ草」	225
รูปที่ 103	เนะซุมิ มีรูปร่างเป็นคนแต่หัวเป็นหนู กำลังร่วมงานฉลองแสดง ความยินดีต่อการมีบุตรของโยโก อยู่ในภาพม้วนบาเกโมโนะคนเร 「化物婚礼」	226
รูปที่ 104	เท็ตโซะ พากองทัพหนูบุกทำลายสิ่งของในวัดเอ็นเรียกุจิ 「新形三 十六怪撰 三井寺頼豪阿闍梨悪念兎と変ずる図」	228
รูปที่ 105	โรกุโรกุบิ โยโกที่สามารถยืดค้อออกไปได้ 「化物尽絵巻」	231
รูปที่ 106	อินุยามิ โยโกที่มีหัวเป็นสุนัข 「化物尽絵巻」	232
รูปที่ 107	กาโงะเซะ โยโกที่มีความเกี่ยวข้องกับวัดกังโจจิ 「諸国妖怪図巻」	234
รูปที่ 108	ฮิมามุชินิวโด โยโกที่มักจะเลี่ยน้ำมันเพื่อให้ไฟดับ และไม่ให้คนอื่น ทำงานในเวลากลางคืน 「百鬼夜行拾遺」	238
รูปที่ 109	อากานาเมะ โยโกที่เลี่ยนโคลงของมนุษย์ในอ่างอาบน้ำ 「百鬼夜行 拾遺」	240
รูปที่ 110	เท็นโจนาเมะ โยโกที่ชอบเลียเพดานตอนที่คนไม่อยู่ 「画図百器 徒然袋」	241
รูปที่ 111	เมกุราเบะ ไทระโนะคิโยโมริซึ่งกำลังจ้องเมกุราเบะ 「新形三十六 怪撰」	247

สารบัญภาพ

รูปที่ 112	โคะโชะเดะโนะเตะะ โยโกะที่มีมือออกมาจากชุดกิโมโนแบบโคะโชะเดะ 「百鬼夜行拾遺」	249
รูปที่ 113	ฟุตากุจิอนนะ โยโกะที่มีปากอยู่ด้านหลังศีรษะ	251
รูปที่ 114	เมะเมะเร็น โยโกะรูปดวงตาที่ปรากฏในแต่ละช่องของประตู 「百鬼夜行拾遺」	254
รูปที่ 115	ภาพส่วนหนึ่งในเรื่อง สึกุโมะงามิเอะมากิ การทำความสะอาดครั้งใหญ่ใน ปัจจุบันจะเป็นการทำความสะอาดครั้งใหญ่ช่วงสิ้นปี แต่ในสมัยมุโระมะจิจะเป็นการทำความสะอาดครั้งใหญ่ประมาณวันที่ 13 ธันวาคม ซึ่งจะต้องทิ้งสิ่งของเครื่องใช้เก่าที่มีอายุใกล้จะถึง 100 ปีเนื่องจากเกรงว่าจะมีวิญญาณเข้ามาสิง 「付喪神絵巻」	259
รูปที่ 116	ภาพส่วนหนึ่งในเรื่อง สึกุโมะงามิเอะมากิ ของใช้ที่มีอายุใกล้จะถึง 100 ปีถูกทิ้งตามท้องถนน และมีความโกรธแค้นมนุษย์ ซึ่งกำลังจะกลายเป็นโยไกสึกุโมะงามิ จะเห็นได้ว่าเริ่มมีตา จมูกและปากแล้ว 「付喪神絵巻」	259
รูปที่ 117	ภาพส่วนหนึ่งในเรื่อง สึกุโมะงามิเอะมากิ สิ่งของเครื่องใช้กลายเป็นโยไกแบบต่าง ๆ เช่น โอนิ ผู้หญิงแก่และสัตว์ร้าย แต่บางตัวก็ยังเหลือเค้าโครงเดิม 「付喪神絵巻」	260
รูปที่ 118	ภาพส่วนหนึ่งในเรื่อง สึกุโมะงามิเอะมากิ จะเห็นว่าสิ่งของเครื่องใช้กลายเป็นโยไกสึกุโมะงามิและสามารถเคลื่อนไหวเองได้ 「付喪神絵巻」	260

สารบัญภาพ

- รูปที่ 119 ภาพส่วนหนึ่งในเรื่อง *สึกุโมะงามิอะะมากิ* โยโกสึกุโมะงามิตั้งศาลเจ้าเพื่อเคารพเทพเจ้าเฮงกะไคเมียวจิน (変化大明神) หรือเทพเจ้าแห่งการเปลี่ยนร่าง 「付喪神絵巻」 261
- รูปที่ 120 ภาพส่วนหนึ่งในเรื่อง *สึกุโมะงามิอะะมากิ* มีการแห่มิโกชิของเทพเจ้าเฮงกะไคเมียวจินในแบบมนุษย์ของกลุ่มโยโกสึกุโมะงามิ 「付喪神絵巻」 261
- รูปที่ 121 ส่วนหนึ่งของ *เฮียกกิยาเงียวอะะมากิ* มีโอนิสึแดง สัตว์ต่าง ๆ สึกุโมะงามิรูปพระสูตรตรงกลาง อ่างใส่ข้าวถั่วทัฟพิตรงกลาง และกาน้ำทางด้านขวา 「百鬼夜行絵巻」 262
- รูปที่ 122 ส่วนหนึ่งของ *เฮียกกิยาเงียวอะะมากิ* มีโยโก“นปเปราโบ”สีแดงทางด้านขวา สึกุโมะงามิรูปหม้ออยู่ตรงกลาง และร่วมทางซ้ายมือ 「百鬼夜行絵巻」 263
- รูปที่ 123 ส่วนหนึ่งของ *เฮียกกิยาเงียวอะะมากิ* มีโยโกรูปสัตว์หลายชนิด 「百鬼夜行絵巻」 263
- รูปที่ 124 ส่วนหนึ่งของ *เฮียกกิยาเงียวอะะมากิ* มีโยโกสึกุโมะงามิรูปกาน้ำและผู้หญิงกำลังทาพื้นดำแบบสตรีชนชั้นสูง 「百鬼夜行絵巻」 264
- รูปที่ 125 ส่วนหนึ่งของ *เฮียกกิยาเงียวอะะมากิ* บรรดาโยโกกำลังแอบดูโยโกตัวหนึ่งเดินรำ และเขียนแสดงสีหน้าที่ทำให้ดูขบขัน 「百鬼夜行絵巻」 264
- รูปที่ 126 ส่วนหนึ่งของ *เฮียกกิยาเงียวอะะมากิ* มีโยโกรูปนกและสึกุโมะงามิที่เป็นเครื่องดนตรีบิวะและโกโตะ 「百鬼夜行絵巻」 265

สารบัญภาพ

- รูปที่ 127 ส่วนหนึ่งของ *เฮียกกียาเจียวอะมะกิ* มีสิกุโมะงามิที่เป็นธนูทางด้านซ้าย 「百鬼夜行絵巻」 265
- รูปที่ 128 ส่วนหนึ่งของ *เฮียกกียาเจียวอะมะกิ* มีสิกุโมะงามิที่เป็นกลองในวัด โยไกรูปสัตว์และโอนิสึแดง 「百鬼夜行絵巻」 266
- รูปที่ 129 ส่วนหนึ่งของ *เฮียกกียาเจียวอะมะกิ* มีสิกุโมะงามิที่เป็นพระสูตรและอ่างข้าวซึ่งถือทัฟฟี 「妖怪絵巻」 266
- รูปที่ 130 ส่วนหนึ่งของ *เฮียกกียาเจียวอะมะกิ* มีโอนิสึแดงทางด้านขวามือ และมี สิกุโมะงามิรูปธนูและที่รองกาน้ำทางด้านซ้ายมือ 「百鬼夜行絵巻」 267
- รูปที่ 131 ส่วนหนึ่งของ *เฮียกกียาเจียวอะมะกิ* ส่วนสุดท้ายของภาพม้วนจะเป็นภาพของพระอาทิตย์กำลังขึ้นและการออกมาเดินและเดินรำตามท้องถนนของโยโกทั้งหลายก็จบสิ้นลง 「百鬼夜行絵巻」 268
- รูปที่ 132 ส่วนหนึ่งของ *เฮียกกียาเจียวอะมะกิ* ส่วนสุดท้ายของภาพม้วนที่บรรดาโยโกพากันวิ่งหนีเมื่อพระอาทิตย์กำลังจะขึ้น 「百鬼夜行絵巻」 269
- รูปที่ 133 โยโกโคมไฟที่เป็นสิกุโมะงามิ เขียนในยุคที่ยังเป็นภาพพิมพ์แกะไม้สีแดงเดียว 「大昔化物双紙 2巻」 269
- รูปที่ 134 คารากาซะโอบาเกะ โยไกรูปรมใน *เฮียกกียาเจียวอะมะกิ* 「百鬼夜行絵巻」 271
- รูปที่ 135 บาเกะโซริ โยไกรูป “โซริ” หรือรองเท้าฟางในขบวนแห่โยโก *เฮียกกียาเจียวอะมะกิ* 272

สารบัญภาพ

- รูปที่ 136 โยไกรรูปเครื่องดนตรีบิวะและโกโตะ ซึ่งเขียนในยุคที่ยังเป็นภาพพิมพ์
แกะไม้สี่เดียว งานของโทริยามะเซกิเอ็นในชุด *เฮียกกิสึเระสึเระ-*
บุกุโระ เล่มที่ 3 ซึ่งมีรูปที่ต่างจากเล่มแรกคือ ดูไม่ค่อยน่ากลัว
มากนัก 「百鬼徒然袋 3卷」 282
- รูปที่ 137 โยไกรรูปกาน้ำ งานของโทริยามะเซกิเอ็น ในชุด *เฮียกกิสึเระสึเระ-*
บุกุโระ เป็นเล่มที่ 3 ซึ่งมีรูปที่ต่างจากเล่มแรกคือ ดูไม่ค่อยน่ากลัว
มากนัก 「百鬼徒然袋 3卷」 283
- รูปที่ 138 ส่วนหนึ่งของภาพพิมพ์แกะไม้แบบนิชิกิอะะ เป็นโยไก่อูผู้หญิงแต่ง
กายแบบสตรีในราชสำนัก กำลังแต่งหน้ามีพื้นสีดำ มีมือและเท้า
ของสัตว์ และมีโยไก่อูหญิงรับใช้ที่มีมือของสัตว์ถือกระจกให้ 「妖
怪絵巻」 285
- รูปที่ 139 ส่วนหนึ่งของ *บาเกะโมโนะคนเรอะมากิ* ภาพการดูตัว โยไก่อูตรง
กลางคือ โยไก่อูผู้หญิงที่ถูกดูตัว 「化物婚礼絵巻」 285
- รูปที่ 140 ส่วนหนึ่งของ *บาเกะโมโนะคนเรอะมากิ* ภาพการดูตัว โยไก่อูตรง
กลางคือ โยไก่อูชายที่มาดูตัว โยไก่อูผู้หญิงด้านหลังน่าจะเป็นเจ้าของ
ร้านน้ำชา 「化物婚礼絵巻」 286
- รูปที่ 141 ส่วนหนึ่งของ *บาเกะโมโนะคนเรอะมากิ* ภาพขบวนโยไก่อูนำเจ้า
สาวไปยังงานพิธีแต่งงานที่บ้านเจ้าบ่าว 「化物婚礼絵巻」 286
- รูปที่ 142 ส่วนหนึ่งของ *บาเกะโมโนะคนเรอะมากิ* ภาพพิธีแต่งงาน มีโยไก่อู
ในชุดเจ้าสาวสีขาวอยู่ในพิธีแต่งงาน 「化物婚礼絵巻」 287
- รูปที่ 143 ส่วนหนึ่งของ *บาเกะโมโนะคนเรอะมากิ* ภาพงานเลี้ยงแสดงความ
ยินดีของบรรดาโยไก่อูในงานแต่งงาน 「化物婚礼絵巻」 287

สารบัญภาพ

- รูปที่ 144 ส่วนหนึ่งของ บาเกะโมโนะคนเรอะมากิ ภาพการคลอตทารกที่เป็นโยโก 「化物婚礼絵巻」 288
- รูปที่ 145 ส่วนหนึ่งของ บาเกะโมโนะคนเรอะมากิ ภาพของกลุ่มโยโกพาทารกที่เป็นลูกของโยโกไปไหว้ศาลเจ้าตามธรรมเนียมแบบมนุษย์ที่ต้องพาทารกไปไหว้ศาลเจ้า 「化物婚礼絵巻」 288
- รูปที่ 146 ภาพในนวนิยายปกเหลือง บาเกะโมะโนะไดเฮโก ซึ่งบรรดาโยโกมีความกลัวและชวนกันไปปรึกษาที่บ้านของนักเขียนนวนิยาย 「化け物大開口」 289
- รูปที่ 147 ในนวนิยายเล่มเดียวกัน บรรดาโยโกไปแอบดูชีวิตส่วนตัวของโยโกอื่น ๆ มีการใช้กล้องส่องทางไกลซึ่งเป็นของสมัยใหม่ในสมัยเอโดะเพื่อแอบดู 「化け物大開口」 290
- รูปที่ 148 ในนวนิยายเล่มเดียวกัน จะเห็นว่าโยโกโรคุโรคุบียึดคอไปอ่านข้อความบนกระดานที่อยู่สูงมาก ซึ่งเป็นภาพที่เขียนเพื่อให้ดูตกขบขัน 「化け物大開口」 291
- รูปที่ 149 ส่วนหนึ่งของหนังสือ อิเซซังเมโซซุอะะ แนะนำสิ่งที่อยู่ในเส้นทางการเดินทางไปศาลเจ้าอิเซ เช่น แนะนำเมือง วัด ที่พัก ร้านอาหารและกิจกรรมระหว่างทางด้วยตัวหนังสือและภาพ 「伊勢参宮名所図会」 293
- รูปที่ 150 ส่วนหนึ่งของหนังสือ อิเซซังเมโซซุอะะ ในภาพเป็นการแนะนำกิจกรรมการละเล่นระหว่างการเดินทางคือ การยิงธนูหรือเป่าลูกดอกให้ถูกเป้าแล้วจะมีคนหรือตุ๊กตาคารากุริที่เป็นรูปโยโกปรากฏออกมา 「伊勢参宮名所図会」 294

สารบัญภาพ

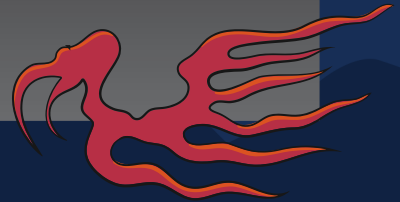
รูปที่ 151	ซูโจโรกุ ของเล่นเด็กที่เป็นรูปโยไก 「百種怪談妖物双六」	295
รูปที่ 152	ส่วนหนึ่งของภาพในหนังสือ โฮกาเซ็น แนะนำการเล่นมายากล 「放下筌」	296
รูปที่ 153	ส่วนหนึ่งของภาพในหนังสือ โฮกาเซ็น แนะนำการเล่นมายากล 「放下筌」	296
รูปที่ 154	รูปปั้นของมิซึกิ ชิเงรุและภรรยา ที่ถนนสายโยไก เมืองซาไกมินาโตะ จังหวัดทตโตริ	300
รูปที่ 155	ขบวนรถไฟที่ทำเป็นรูปโยไกในเรื่อง ฝิ่นน้อยคิดาโร่ เพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยว	302
รูปที่ 156	ประตูลูกเมืองฝิ่นน้อยคิดาโร่เป็นประตูออกจากสถานีรถไฟ ออกแบบ เพื่อสร้างบรรยากาศของเมืองฝิ่น	302
รูปที่ 157	รูปปั้นฝิ่นน้อยคิดาโร่บนถนนสายโยไก ซึ่งมีรูปปั้นโยไกหลายชนิดรวม ทั้งสิ้น 177 ตัว (ตัวเลขในปี ค.ศ. 2018)	303
รูปที่ 158	ร้านค้าต่าง ๆ จะมีรูปฝิ่นน้อยคิดาโร่	303
รูปที่ 159	รูปฝิ่นน้อยคิดาโร่หน้าป้อมตำรวจ	304
รูปที่ 160	ฝิ่นน้อยคิดาโร่และเพื่อน ๆ	304
รูปที่ 161	ตัวอย่างโปสเตอร์เชิญชวนให้มาเดินเที่ยวในเวลากลางคืนเพื่อฉลอง การปรับปรุงถนนสายโยไกหรือ ถนนสายชิเงรุ	305

บทที่

1

ความหมาย
ของโยไก

ความหมายของโยไก

“โยไก” เป็นสิ่งที่คนในสมัยปัจจุบันรู้จักกันในนามของผีญี่ปุ่นที่ปรากฏในสื่อและสิ่งบันเทิงหลายชนิดซึ่งมีการแปลเป็นภาษาไทยที่มีความหลากหลาย คำว่า “โยไก” เขียนเป็นภาษาญี่ปุ่นด้วยตัวอักษรคันจิคือ 妖怪 ^{ようかい} มีการแปลเป็นภาษาไทยพบในบทความของสื่อต่าง ๆ เช่น บทความของ ดร.โมซิต ทิพย์เทียมพงษ์ ใน “ญี่ปุ่นมุสลิม” เขียนในนิตยสารออนไลน์เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2559¹ ใช้คำว่า “ผียะไก” ในบทความของบล็อก “Oh Matsuri” เขียนเกี่ยวกับเทศกาลต่าง ๆ และมีการเขียนเกี่ยวกับเทศกาลที่เกี่ยวกับโยไก² มีการแปลเป็นภาษาไทยว่า “เทศกาลฤดูผีปีศาจ” ในบทความของบล็อกของโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นแจท (J.A.T. Japanese Language School) ในส่วนของบทความเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นที่เกี่ยวข้องกับโยไก³ ใช้คำว่า “ปีศาจญี่ปุ่นโยไก” ในบทความของ Facebook

¹<https://mgronline.com/japan/detail/9590000083777>

²<https://ohmatsuri.com/th/articles/tokushima-yokai-maturi>

³<https://www.jatschool.com/index.php?route=module/pageview&path=590&category=8>

ของ Art Bangkok Thailand โพสต์เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2015⁴ เขียนถึง โยโกว่า “เป็นสัตว์ในตำนานของประเทศญี่ปุ่น มีหลายร้อยชนิดและมีความสามารถไปในแนวผี ปศาจ สัตว์ประหลาดและภูติ” ในบล็อกของรายวิชา 418110 World Civilization ของสาขาวิชามนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น⁵ ได้กล่าวถึงโยโกในแง่ของการเป็น “ภูติผีปิศาจ” และในเว็บไซต์วิกิพีเดียก็เขียนถึงโยโกว่าเป็น “ภูติหรือปิศาจ” เช่นกัน⁶

จะเห็นได้ว่าในประเทศไทยมีการใช้คำสำหรับเรียก “โยโก” ที่แตกต่างกันไป และในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนจะขอใช้คำว่า “โยโก” เป็นคำที่เรียกโดยรวมสำหรับสิ่งที่เป็น “ผี” “ภูติผี” “อสูร” หรือ “ปิศาจ” ตั้งแต่สมัยโบราณของประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นเพื่อไม่ให้ผู้อ่านเกิดความสับสน

โยโกคืออะไร

ในสมัยที่ประเทศญี่ปุ่นยังไม่มีศาสนาใด ๆ นั้นสันนิษฐานว่า คนที่อาศัยบนเกาะญี่ปุ่นในสมัยโบราณมีการนับถือผีหรือวิญญาณตามแบบวิญญาณนิยม ปรากฏหลักฐานในการฝังศพของคนในสมัยโจมงที่มีการฝังศพในรูปนั่งแบบคดงอตัวเพื่อไม่ให้วิญญาณออกมาทำร้าย และเมื่อมีปรากฏการณ์แปลกประหลาดเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันที่ไม่สามารถเข้าใจที่มาของสิ่งที่เกิดขึ้นได้ คนที่อาศัยบนเกาะญี่ปุ่นในสมัยโบราณก็จะเชื่อว่าเป็นสิ่งที่กระทำโดยผี เทพเจ้าหรืออำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็นตามความเชื่อแบบวิญญาณนิยมและคิดว่าเป็นพลังที่เหนือกว่าอำนาจของมนุษย์ จึงมีการนับถือปรากฏการณ์เหล่านี้และเกิดการเคารพเทพเจ้าและผี

⁴<https://www.facebook.com/ArtBangkokThailand/posts/857640757631723/>

⁵<http://worldcivil14.blogspot.com/2018/12/yokai.html>

⁶<https://th.wikipedia.org/wiki/โยโก>

หลักฐานที่ปรากฏว่าคนญี่ปุ่นมีการนับถือเทพเจ้านั้นปรากฏในสมัย
ยาโยะอิที่มีการปกครองโดย “อิมิโกะ” ผู้ปกครองอาณาจักรยามาโตะ ซึ่งเชื่อกัน
ว่าสามารถสื่อสารกับเทพเจ้าได้ และปกครองคู่กับน้องชายโดยอิมิโกะเป็นผู้นำทาง
จิตวิญญาณและน้องชายเป็นผู้นำการปกครองทางการเมืองและการทหาร
การปกครองแบบคู่ขนานนี้พบทั่วไปในอาณาจักรต่าง ๆ จนถึงสมัยหลุมศพของ
ประวัติศาสตร์ประเทศญี่ปุ่น

หลักฐานอีกอย่างหนึ่งซึ่งแสดงถึงการนับถือเทพเจ้าของคนญี่ปุ่นคือ พิธี
ขอบคุณเทพเจ้าหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งเป็นพิธีที่เข้ามาสู่เกาะญี่ปุ่นพร้อมกับความรู้
ด้านการปลูกข้าวจากจีน จึงกล่าวได้ว่าคนที่อาศัยบนเกาะญี่ปุ่นนั้นมีการนับถือทั้ง
เทพเจ้าและผีคู่กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ

“โยไก” เป็นปรากฏการณ์ที่แปลกประหลาดและเกิดขึ้นในธรรมชาติ
ซึ่งอยู่เหนือพลังของมนุษย์ที่จะสร้างขึ้น และเป็นปรากฏการณ์ลึกลับทำให้มนุษย์
เกิดความหวาดกลัว คนบนเกาะญี่ปุ่นสมัยโบราณเรียกสิ่งเหล่านี้ด้วยคำที่
หลากหลาย เช่น “โมโนโนเกะ” (物の怪) และให้ความเคารพและหวาดกลัว
เช่นเดียวกับการหวาดเกรงต่อเทพเจ้า

นอกจากนี้ ยังมีการเรียกปรากฏการณ์แปลกประหลาดน่ากลัวที่พบ
ตามภูเขาและแม่น้ำว่า “ชิมิโมริริว” (魅魔^{ちみもうりょう}) ต่อมาจึงมีการใช้คำว่า
“โอบาเกะ” (お化け) และมีการใช้คำว่า “บาเกะโมะโนะ” (化物^{ばけもの}) ด้วยเช่น
กัน ถึงแม้โยไกจะเป็นสิ่งที่น่าหวาดกลัวแต่จากหลักฐานที่บันทึกเกี่ยวกับโยไกทำให้
พบว่า คนญี่ปุ่นมีความเชื่อว่าโยไกมีความเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าที่อยู่ในธรรมชาติและ
มีการแสดงความเคารพต่อโยไกเช่นกัน

โยไกมีการบันทึกใน โคจิกิ (古事記) บันทึกประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศญี่ปุ่นเขียนเสร็จสิ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 8 ซึ่งมีการเขียนถึงเทวดานานและเรื่องของโยไกเช่น จอมอสูรยักษ์ ยามาตะโนะโอโรจิและโอนิตาเดียว แสดงให้เห็นว่าโยไกเป็นสิ่งที่ถูกบันทึกในเอกสารของประเทศญี่ปุ่นมาเป็นเวลายาวนาน นอกจากนี้ในเอกสารต่าง ๆ ที่มีการบันทึกเกี่ยวกับโยไกโดยเฉพาะเอกสารตั้งแต่สมัยเอโดะซึ่งเป็นสมัยที่มีการทำหนังสือภาพเกี่ยวกับโยไกออกมาเป็นจำนวนมากนั้น ทำให้รู้ว่ามี การบันทึกเกี่ยวกับโยไกในเอกสารหลายประเภทและความนิยมในการพิมพ์หนังสือภาพในสมัยเอโดะนี้เองที่ส่งผลให้มีการเขียนถึงโยไกอย่างเป็นระบบ และเริ่มมีการแบ่งประเภทของโยไก มีการเขียนชื่อ เขียนคำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของโยไกและมีการเขียนภาพของโยไกหลายประเภทให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม (เบญจางค์, 2022)

Iwai (2015) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของโยไกที่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้าในเชิงวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าและโยไกนั้นถือเป็นเรื่องเดียวกัน คนญี่ปุ่นเชื่อว่าโยไกเป็นสิ่งที่ลึกลับและสามารถนำมาทั้งความสุขและความทุกข์ให้แก่มนุษย์ และยังเชื่อว่าสิ่งที่ส่งผลดีต่อมนุษย์นั้นถือว่าการกระทำของเทพเจ้าและสิ่งที่ไม่ส่งผลดีต่อมนุษย์นั้นถือว่าการกระทำของโยไก

นักวิชาการในประเทศญี่ปุ่นพยายามอธิบายความหมายของคำว่า “โยไก” ในแบบต่าง ๆ ว่า “โยไก” นั้นไม่ได้มีการกำหนดคำจำกัดความอย่างชัดเจนและมีการอธิบายความหมายของคำว่า “โยไก” ในหลายแบบ เช่น Komatsu (2011) อธิบายว่าการกำหนดคำจำกัดความของคำว่า “โยไก” เป็นสิ่งที่ยากแต่หากจะแปลความหมายตามตัวอักษรคันจิ 妖怪 ようかい น่าจะหมายถึงปรากฏการณ์และสิ่งที่มีความแปลกและลึกลับ Tsunemitsu (2012) และ Iikura (2012) อธิบายถึงคำว่า “โยไก” ที่ใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบันว่า มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “บาเคะโมะโนะ” (化物) ばけもの และเป็นโยไกที่มีการเขียนในหนังสือภาพหรือละครคาบูกิซึ่งเป็นคำที่ใช้ตั้งแต่ช่วงกลางสมัยเอโดะ

คำว่า “โยโก” ถูกเริ่มใช้ในสมัยเอโดะซึ่งหมายถึง “สถานการณ์ที่แปลก” เช่นกันแต่ยังไม่ได้ใช้กันอย่างแพร่หลายจนกระทั่งถึงสมัยเมจิ อาจารย์ยานางิตะ คุนิโอะ (柳田國男) นักวิชาการด้านมานุษยวิทยาเป็นผู้เริ่มใช้คำว่า “โยโก” ในแวดวงวิชาการทางสาขามานุษยวิทยาซึ่งเป็นการกำหนดความหมายของ “สิ่งที่มีความแปลก” ที่มีการถ่ายทอดบอกเล่าและมีการบันทึกในแต่ละท้องถิ่น แต่ไม่มีความหมายเดียวกับโยโกที่มีการ “ทำให้เป็นตัวละคร” หรือ Characterisation ในแบบที่คนในปัจจุบันคุ้นเคย

คำว่า “โยโก” ในความหมายของนักมานุษยวิทยากับคำว่า “บาเกะโมะโนะ” ของสมัยเอโดะถูกทำให้มีความหมายในแบบเดียวกันโดยนายมิซูกิ ชิเงรุ (水木 しげる) นักเขียนการ์ตูนที่มีชื่อเสียงตั้งแต่ช่วงเศรษฐกิจฟื้นฟูหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ผู้ทำให้คำว่า “โยโก” มีความหมายในเชิงตัวละครหรือตัวการ์ตูนซึ่งถ่ายทอดสิ่งที่แปลกประหลาดจากอดีตรวมถึงสิ่งที่ถ่ายทอดในตำนานท้องถิ่นและยังทำให้โยโกเป็นที่รู้จักและเป็นที่นิยมจนถึงปัจจุบัน

